

SOCJOLOGIA WARTOŚCI. STAN BADAŃ.

Wartość jest pojęciem "centralnym" w tym znaczeniu, że bardzo wiele kierunków naukowych koncentruje na niej uwagę, począwszy od filozofii, która zajmuje się istotą i naturą wartości, poprzez antropologię, po współczesną cywilizację techniczną. Dziś istnieje powszechne przekonanie, że nie sposób do końca zrozumieć żadnej dziedziny życia człowieka, jeśli nie weźmie się pod uwagę wartości. Od początku jednak tak nie myślano. Około wiek temu filozofowie, między innymi J. Bentham i A. Comte twierdzili, że zachowaniem człowieka kieruje fikcja i ułudę. Temat wartości stanowił tabu. Byli przekonani o absolutnej różnicy pomiędzy wartością a faktem. Co więcej - utrzymywali, że wartości nie są odpowiednim przedmiotem dla naukowych rozważań. Milcząca zgoda z tym stanowiskiem istniała do połowy naszego stulecia. Ci zaś, którzy zajmowali się wartościami, koncentrowali się na komentarzach i interpretacji danych zgromadzonych przeważnie metodą obserwacji¹.

Współcześnie prowadzone są powszechnie badania nad wartościami, jednak priorytet w tym względzie od samego początku należy do Stanów Zjednoczonych. Porównanie i analiza publikacji z lat 1954-1966 zasygnalizowanych w Social Abstract, przeprowadzona przez J. H. Barnsleya² wykazała, że 62% badań pochodzi z terenów USA, a reszta (38%) z pozostałych krajów świata. Tam też podjęto próbę klasyfikacji i typologii publikacji na temat wartości, gdy proste chronologiczne ich przedstawienie staje się nie możliwe, z jednej strony z racji ich wielości i różnorodności, z drugiej strony z braku jasnych ustaleń teoretycznych i metodologicznych.

D. Joubert³ opierając się na opracowaniach A. M. Rose⁴, von Meringa⁵ i H. C. Kelmana⁶ proponuje rozpatrywanie dotychczasowych badań nad wartościami w ramach sześciu kategorii zagadnień.

Zgodnie z tym schematem pierwsza kategoria badań dotyczy socjologicznej teorii wartości, ich pojęcia, funkcji oraz różnic jakie zachodzą między wartościami a postawami, zainteresowaniami, celami, przekonaniem czy ideologią. Oprócz wymienionych wyżej trzech autorów problematykę tę podejmowali między innymi C. Kluckhohn⁷, F. Kluckhohn i F. L. Strodbeck⁸, F. Adler⁹, W. R. Catton¹⁰, H. Fallding¹¹, R. M. Williams¹², E. M. Albert¹³, K. Baier¹⁴, M. Rokeach¹⁵.

Druga kategoria dotyczy też teoretycznego aspektu badań analiz socjologów, które prowadziły ich do klasyfikacji lub typologii wartości. Do bardziej znanych klasyfikacji lub analitycznych zasad, które zostały

¹ O. von Mering, *A Grammar of Human Values*, Pittsburg 1961 s. 3.

² Por. J. H. Barnsley, *On the Sociology of Values, Patterns of Research*, "The Sociological Review" (1972) s. 229-254.

³ D. Joubert, *A Typology of Value Orientation*, "Mens en Maatschappij" 48 (1973) s. 268-270.

⁴ A. M. Rose, *Sociology and Study of Values*, "The British Journal of Sociology" 7 (1956) s. 1-17.

⁵ O. von Mering jw.

⁶ H. C. Kelman, *A Time to Speak - On Human Values and Social Research*, San Francisco 1968.

⁷ C. Kluckhohn, *Values and Value Orientation in the Theory of Action*, w: *Toward a General Theory of Action*, ed. T. Parsons, A. Shils. Cambridge Massachusetts 1954 s. 388-433.

⁸ F. Kluckhohn, F. L. Strodbeck, *Variation in Value Orientation*, Evanston, New York 1961.

⁹ F. Adler, *The Value Concept in Sociology*, "The American Journal of Sociology" 52 (1956) s. 272-279.

¹⁰ W. R. Catton, *A Theory of Values*, "American Sociological Review", 24 (1959) s. 310-317.

¹¹ H. Fallding, *A Proposal for The Empirical Study of Values*, "American Sociological Review" 30 (1965) s. 223-233.

¹² R. M. Williams, *The Concept of values*, w: *International Encyclopedia of the Social Sciences*, ed. D. L. Sills, New York 1968 s. 283-287.

¹³ E. M. Albert, *Value Systems*, w: *International Encyclopedia jw.* s. 287-291.

¹⁴ K. Baier, *What is Value? An Analysis of the Concept*, w: *Values and the Future*, Ed. K. Baier, N. Reschner, New York 1969 s. 33-67.

¹⁵ M. Rokeach, *The Nature of Human Values*, New York 1973.

użyte do zbudowania klasyfikacji, należą: alternatywne wzory Parsonsa¹⁶, K. Kluckhohna warianty orientacji na wartości¹⁷, Riesmana typu konformizmu¹⁸, Morrisa ścieżki życia¹⁹, Sorokina kulturowe mentalności²⁰, Allporta Vernona - Lindseya studia nad wartościami²¹, Dodda klasyfikacja²², Lipseta wzory wartości demokracji²³, Falldinga pięć typów wartości²⁴, Von Meringa pięć sfer wartości²⁵, Rokeacha wartości ostateczne i instrumentalne²⁶.

Teorie i klasyfikacje będące niejednokrotnie jedynie konstruktami myślowymi, jak zauważa J. L. Spates²⁷ zainspirowały olbrzymią ilość badań empirycznych dotyczących wartości.

Jedną z metod badań empirycznych nad wartościami była analiza treści. Bardziej znaczące studia przy pomocy tej metody zostały przeprowadzone przez Albrechta²⁸ oraz Martel i McCall'a²⁹. Przedmiotem ich analiz stały się wartości zawarte w powieściach drukowanych w mass media gdzie zweryfikowali tezę, że mas media są odbiciem powszechnie funkcjonujących wartości kulturowych. Bardziej znane jest studium Lowentala³⁰ na temat biografii zamieszczanych w znanych czasopismach, w których dowodzi, że dawne biografie wykazują zapomnienie wartości zdobytych przez społeczeństwo amerykańskie, co oznacza regres w tej dziedzinie.

Metodą częściej stosowaną, w której respondent ma określić przez siebie wartości uznawane lub preferowane, było stosowanie kwestionariusza wywiadu. Wynikiem tych badań były liczne monografie oraz opracowania, które ukazały się w formie poważnych artykułów³¹.

Bardzo poważna część tych badań dotyczy młodzieży, studentów, wychowania i międzygeneracyjnego przekazu wartości. Hyman i Wright³² pisali o trwałym wpływie wychowania na wartości a Glenn³³ przeprowadza przegląd publikowanych badań, które wyjaśniają, jak wartości, postawy i przekonania ulegają przemianom w następujących po sobie okresach życia. Spośród badań dotyczących młodzieży i studentów wyższych uczelni i uczniów szkół średnich na uwagę zasługują analizy Gordona³⁴ w Dokonał on porównania postaw studentów pochodzących z 17 krajów wobec problemów społecznych, ideologii i wartości międzyosobowych. Goertzel³⁵ sięga do uwarunkowań historycznych i kulturowych i przy ich pomocy wyjaśnia różnice zachodzące między młodzieżą na przestrzeni lat 1958-1972. Wysuwa hipotezę,

¹⁶ Toward a General Theory of Action, ed. T. Parsons, E. A. Shils, Cambridge 1954.

¹⁷ F. Kluckhohn, F. L. Strodtbeck jw.

¹⁸ D. Riesman, The Lonely Crowd, New York 1955. Tłumaczenie polskie "Samotny tłum".

¹⁹ Ch. Morris, Paths of LMwe, New York 1956. Tenże: Varieties of Human Value, Chicago 1956.

²⁰ P. A. Sorokin, Social and Cultural Dynamics, New York 1957.

²¹ G. Allport - Vernon - Lindzey, Study of Values, Boston 1957.

²² S. C. Dodd, On Classifying Human Values: A Step in the Prediction of Valuing, "American Sociological Review" 16 (1951) s. 645-653.

²³ S. M. Lipset, The Value Patterns of Democracy, "American Sociological Review" 30 (1965) s. 223-233.

²⁴ Fallding jw.

²⁵ von Mering jw.

²⁶ Rokeach jw.

²⁷ Por. J. L. Spates, The Sociology of Values, "Annual Review of Sociology 9 (1983) s. 27-49.

²⁸ M. C. Albrecht. Does Literatur, Reflect Common Values? "American Sociological Review" 21 (1956) s. 722-729.

²⁹ M. U. Martel, G. J. McCall. Reality-Oriented and the Pleasure Principle, w: People, Society and Mass Communication, ed. L. A. Dexter, D. M. White, New York s. 283-334.

³⁰ L. Lowenthal. Biographies in Popular Magazines, w: Radio Research 1942-1943, ed. P. F. Lazarsfeld, F. Stanton, New York 1944. Cyt. za Spates jw. s. 47.

³¹ Por. Spates jw. s. 39-40.

³² Por. H. Hyman, C. Wright, Education's Lasting Effect on Values, Chicago 1979.

³³ Por. N. D. Glenn. Values. Attitudes and Beliefs, w: Constancy and Change in Human Development, ed. O. G. Brim. Cambridge 1980 s. 596-640.

³⁴ Por. L. V. Gordon, Values Correlates of Student Attitudes on Social Issues, A. Multinational Study, "Journal of Applied Psychology" 56 (1952) s. 305-311.

³⁵ Por. T. Goertzel, Changes in the Values of College Students 1958 to 1970-71, "Pacific Sociological Review" (USA) 15 (1972) s. 235-244.

że kultura młodzieży lat sześćdziesiątych nie jest tylko wyrazem przejściowego niepokoju, lecz znakiem trwałej rewolucji kulturalnej. Bengtson³⁶ stosuje trzy rodzaje technik statystycznych (analiza czynnikowa, regresji i wariancji) do opracowania danych uzyskanych z próby 256 rodzin (trzy generacje: ojcowie, synowie, wnuki (wiek 16-19 lat), aby ostatecznie określić wpływ poszczególnych generacji na socjalizację wartości.

Godną uwagi jest partia badań empirycznych dotycząca porównań międzykulturowych, międzynarodowych i międzykontynentalnych. Almond i Verba³⁷ zajęli się badaniem wartości politycznych pięciu krajów. Inkeles i Smith³⁸ zainteresowali się sposobem przekazu wartości, co znalazło swój wyraz w porównaniu dokonanych na materiale pochodzącym z sześciu krajów. Hofstede³⁹ dowodzi w jaki sposób kształtuje się system wartości wielu narodów. Analizuje różnice w sposobach myślenia zachodzące wśród czterdziestu narodów. Schemat myślowy człowieka wytwarza się w dzieciństwie między innymi dzięki wpływowi szkoły i organizacji specyficznych dla określonej kultury. Klineberg⁴⁰ porównuje wartości młodzieży z jedenastu krajów a Inglehard⁴¹ analizuje przemiany wartości wśród mieszkańców dziesięciu krajów.

Szerokim echem odbiła się "milcząca rewolucja" Ingleharta. Twierdzi on, że starsza generacja budując współczesny dobrobyt żyła w sytuacji ekonomicznego niedostatku, dlatego do dziś preferuje wartości dotyczące spraw materialnych. Generacja młodsza w epoce postindustrialnej cieszy się dobrobytem zbudowanym przez starszą generację i nie zwraca już uwagi na wartości materialne lecz preferuje wartości postmaterialistyczne takie jak równość, wolność i demokracja. Bogactwo stało się przyczyną konfliktu i doprowadziło młode pokolenie do wyboru innych wartości aniżeli dotyczących pożywienia i zabezpieczenia bytu⁴². "Milcząca rewolucja" zauroczyła niektórych badaczy, którzy w oparciu o itemy wypracowane przez Ingleharta przeprowadzają swoje badania. Frankland, Corbert, Rudoni⁴³ używają dwunastoitemowego zestawu Ingleharta w badaniach studentów (w przedziale czasowym 1975-1978) i stwierdzają, że wartości postmaterialistyczne preferuje jedynie wąska grupa badanych. Boehke⁴⁴ i inni w oparciu o czetoitemową skalę Ingleharta przeprowadzili badania w RFN wśród robotników pochodzących z emigracji. W wyniku badań postawili hipotezę, że robotnicy zagraniczni w momencie emigracji mają wartości materialistyczne, zaś ci, którzy pracują w RFN od dłuższego czasu, charakteryzują się preferencją wartości postmaterialistycznych. Z drugiej strony teoria Ingleharta budzi szeroką krytykę od częściowych zastrzeżeń po całkowite zakwestionowanie możliwości i sensowności prowadzenia badań empirycznych w oparciu o jego koncepcję⁴⁵.

Wśród badań empirycznych da się bardzo łatwo wyszczególnić badania porównawcze dwu lub więcej narodów, między innymi: studentów indyjskich i brytyjskich, amerykańskich i szwedzkich, rosyjskich i

³⁶ Por. V. L. Bengtson, Generation and Family Effect in Value Socialization, "American Sociological Review" 40 (1975) 358-371.

³⁷ Por. G. A. Almond, S. Verba, The Civic Culture, Princeton 1963.

³⁸ Por. A. Inkeles, D. H. Smith, Becoming Modern, Cambridge 1974.

³⁹ G. Hofstede. Culture's Consequences International Differences in Work, Related Values, Beverly Hills, London 1980.

⁴⁰ Por. D. Klineberg, M. Zavalloni i inni, Students. Values and Politics, New York 1979.

⁴¹ R. Inglehard, The Silent Revolution, Princeton 1977.

⁴² Por. W. M. Lafferty, Basic Needs and Political Values. Some Perspectives from Norway on Europe's "Silent Revolution", "Acta Sociologica" 19 (1976) s. 117-136.

⁴³ Por. E. G. Frankland, M. Corbet, D. Rudoni, Value Priorities of College Students. A longitudinal Study, "Youth and Society. A Quarterly Journal", 11 (1980) s. 267-293.

⁴⁴ Por. K. Boehke, H. Merens, F. Schmidt, D. Bergs, Ausländer und Wertwandel. Hat die "Stille Revolution" auch bei Arbeitsmigranten stattgefunden? "Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie" 39 (1987) s. 330-346.

⁴⁵ Por. H. Thone, Wandel "zu postmaterialischen Werten? Theoretische und empirische Einwände gegen Ingleharts Theorie-Versus, Soziale Welt 1985 nr 1 s. 27-59. Por. A. Mastekaasa, Post-Materialist Values and Subjective Satisfaction. Testing Ronald Inglehart's Hypotheses, "Acta Sociologica" 26 (1983) s. 141-159. Autor przeprowadza weryfikację hipotezy Ingleharta na danych pochodzących z 9 krajów Europy Zachodniej. Zarówno teoria jak i wyniki osiągnięte w trakcie badań stawiane są pod znakiem zapytania, por. W. M. Lafferty, O. Knutsen, J. Savage i inni. Materialism, Postmaterialism, and Changing Value Orientation, "Comparative Political Studies" (USA) 17 (1985) s. 411-532. Por. J. Mariański, Zmiana wartości w społeczeństwie zachodniemieckim. "Coll. Theol", 56 (1986) fasc. 3 s. 132-138.

amerykańskich środków przekazu, niemieckich i amerykańskich sztuk teatralnych, meksykańskich i amerykańskich rodzin, dorosłe pokolenie Amerykanów i Anglików⁴⁶.

Czwarty typ badań nad wartościami traktuje wartości jako zmienne zależne lub niezależne. Począwszy do Maxa Webera socjologowie zwracają uwagę, że wartości są zmiennymi, przy pomocy których można i należy tłumaczyć przemiany dokonujące się w społeczeństwie. Klasyczną w tym względzie jest praca Sister Marie Augusta Neal⁴⁷, w której między innymi prezentuje badania przeprowadzone w 1959 r. wśród księży katolickich z diecezji Boston. Thomas⁴⁸, przeprowadza badania porównawcze kleru protestanckiego i katolickiego. Wyniki tych badań porównuje z badaniami studentów. Treścią badań porównawczych są wyznania protestanckie i główne kościoły w USA, z których wynika, normy grupy są ściśle związane z jej wyznaniem⁴⁹. Wood natomiast uzasadnia, że autorytet religijny jest w stanie stworzyć konsensus u osób w odniesieniu do wartości pokoju, sprawiedliwości czy zbawienia wiecznego, niezależnie od pochodzenia społecznego badanych⁵⁰. Badaniami objęto strikte wartości religijne a mianowicie wartości ostateczne⁵¹ oraz związek między wartościami a przynależnością religijną⁵². W konceptualizacji badań brano nierzadko pod uwagę zmienne społeczno-demograficzne. Peterson i Peters⁵³ porównują wartości wychowawcze podzielane przez ubogie matki wiejskie dzieci białych i dzieci czarnych pochodzących z sześciu stanów południowo zachodniej części USA z matkami czarnymi i białymi pracującymi i średniej zamożności z Waszyngtonu. Wilson⁵⁴ wprowadza natomiast zmienną urbanizacji i porównuje wartości w trzech typach miast: miasta wielkie, średnie i małe.

Wszystkie wyniki uzyskane z wielotysięcznych badań przedstawiają, zdaniem Spates'a, dane bardzo interesujące. Nie można jednak przeprowadzić właściwej i ścisłej ich systematyzacji ani porównań, gdyż stosowano w nich różne metody i założenia teoretyczne. W rezultacie prezentują jedynie dane opisowe⁵⁵.

Dwie ostatnie płaszczyzny badań nad wartościami dotyczą wpływu socjologów wartości na ich teorię i poszukiwania⁵⁶ oraz roli jaką socjologowie wartości mają do odegrania w polityce społecznej i w działaniu społecznym⁵⁷.

Europa na szerszą skalę zainteresowała się wartościami w latach siedemdziesiątych. Zainspirowały je ruchy młodzieżowe, które z terenów Stanów Zjednoczonych przeszły do Europy a w Polsce zaowocowały zdarzeniami roku 68. Problematyka badań europejskich jest analogiczna do nurtów występujących na kontynencie amerykańskim. Badania pojawiają się głównie we Francji⁵⁸, Niemczech Zachodnich⁵⁹,

⁴⁶ Por. Spates jw. s. 41.

⁴⁷ Por. Values and Interests im Social Change, New York 1965. Wyszczególnia tam cztery typy kapłanów: prorok, człowiek kosmopolitycznie zaangażowany, ksiądz-kapłan, lokalny organizator.

⁴⁸ Por. C. B. Thomas. Values as predictors of Social Activist Behavior. "Human Relations" 39 (1986) s. 179-193.

⁴⁹ Por. J. A. Christenson, J. G. Hougland, B. A. Gage, Le Van Hoa, Value Orientation of Organised Religions Groups, "Sociology and Social Research" 68 (1984) s. 194-207; R. T. Sante, J. Jakson, Values as a Source of Normative Sanction, "Pacific Sociological Review" 20 (1977) s. 439-454.

⁵⁰ J. P. Wood, The Paul Hanley Furley Lectur 1983: Leaders, Values, and Social Change. "Sociological Analysis. A Journal of the Sociology of Religion" 45 (1984) s. 1-9.

⁵¹ W. C. McCredy, A. M. Greely, The Ultimate Values of the American Population, London 1976.

⁵² C. S. Rood, Church Affiliation and Denominational Values, "Sociology" 2 (1968) s. 79-90; Spates jw. s. 40.

⁵³ Por. G. W. Peterson, D. F. Peters, The Socialization Values of Low-Income Appalachian White and Rural Black Mothers: A Comparative Study, "Journal of Comparative Family Studies" 16 (1985) s. 75-91.

⁵⁴ T. C. Wilson, Community Population Size and Social Heterogeneity: An Empirical Test, "American Journal of Sociology" 91 (1986) s. 1154-1169.

⁵⁵ Por. Spates jw. s. 41.

⁵⁶ Por. R. W. Friedriechs, A sociology of Sociology, New York 1970.

⁵⁷ Por. Joubert jw. s. 269.

⁵⁸ Por. A. Percheron, F. Subileau, Mode de transmission des valeurs polituques et sociales: anquet sur des pre-adolescents français de 10-16 ans, "Revue Française de Science Politique" 24 (1974) s. 35-51.

Hiszpanii⁶⁰, Skandynawii⁶¹, Włoszech⁶², Izraelu⁶³, Belgii⁶⁴. Spotkać też można studia porównawcze dwu lub więcej krajów⁶⁵.

Nieliczne, z racji uwarunkowań ideologicznych i niemożności druku są publikacje pochodzące z krajów socjalistycznych takich jak: Czechosłowacja⁶⁶, Rumunia⁶⁷, Związek Radziecki⁶⁸, Jugosławia⁶⁹.

Tak rozległa czasowo, terytorialnie i merytorycznie problematyka wartości gromadzi uczonych, którzy na kolokwium⁷⁰, kongresach⁷¹, seminariach⁷², sesjach⁷³ i sympozjach⁷⁴ dokonują podsumowania dotychczasowych osiągnięć celem lepszego zrozumienia społecznych przemian oraz celem wypracowania bardziej efektywnych metod diagnozy i prognozy życia społecznego.

Najważniejszym przedsięwzięciem badawczym ostatnich czasów w dziedzinie wartości są prace European Value System Study Groups, Amsterdam rozpoczęte końcem lat siedemdziesiątych, w których uczestniczy wiele uniwersytetów i centrów badawczych świata. Początkowo przewidywano badania czterech krajów Zachodniej Europy i kilku krajów socjalistycznych. Trudności badań w europejskich krajach socjalistycznych okazały się nie do pokonania, dlatego podjęto decyzję przebadania dziewięciu krajów Europy Zachodniej skąd uzyskano 12 463 wywiadów, po około 1 200 z każdego kraju (Belgia, Dania, Hiszpania, Francja, Wielka Brytania, Irlandia, Italia, Holandia, RFN). Badania dotyczyły wartości z dziedziny moralności, polityki, religii, rodziny, pracy, siebie samego, drugiego człowieka i

⁵⁹ T. Herz, Der Wandel von Wertvorstellungen in westlichen Industriegesellschaften, "Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie" 31 (1979) s. 282-302; H. Neuleman, Value change in West Germany, 1956-1980: Integrating the Empirical Evidence, "Informations sur le Sciences Sociales" 22 (1983) s. 777-800.

⁶⁰ J. Lopozgarzia, M. B. de Isui, La vertiente humana del cambio social, La jerarquia de valores, "Revista de Fomento Social" 29 (1974) s. 279-295.

⁶¹ T. Thagaard, Academic Values and Intellectual Attitudes, Sex Differentiation or Similarity? "Acta Sociologica" 18 (1975) s. 36-48.

⁶² S. S. Acquaviva, Crise de valeurs et des significations de l'existence dans la société italienne contemporaine. "Cahiers Internationaux de Sociologie" 63 (1977) s. 197-222; G. Salvini. Società italiana e coscienza giovanile verso gli anni 80. "Aggiornamenti Sociali" 32 (1981) s. 93-104.

⁶³ Por. A. B. Rozenkier, Continuite et/ou discontinuite dans les attitudes de la seconde generation du Kibboutz, Paris 1977.

⁶⁴ R. Rezsöházy. Contribution a une theorie des valeurs sociales, "Recherche Sociale" 7 (1976) s. 243-269.

⁶⁵ G. Caty, L'integration des jeunes dans la société "Futuribles" 18 (1978) s. 683-712; A. Mourice, Le surfeur et le militant: valeurs et sensibilité politique de jeunes en France et en Allemagne, des années 80, Paris 1987.

⁶⁶ L. Machacek, Wybór zawodu o orientacja młodzieży na wartości w społeczeństwie socjalistycznym (j. słowacki). "Sociologia" 3 (1971) s. 254-265. D. Holda, Z. Cermankowa. Badania socjologiczne na temat orientacji na wartości (j. czeski), "Sociologicky Casopis" 16 (1980) s. 90-101.

⁶⁷ N. Croitoru, Wartości w świadomości młodej generacji (j. rumuński), "Viitorul Social" 10 (1981) s. 720-727.

⁶⁸ V. Shlapentokh. The Study of Values as a Social Phenomenon. The Soviet Case. "Social Forces" 61 (1982) s. 403-417.

⁶⁹ L. Kuvacic, Wartości a współczesne społeczeństwo (j. jugosłowiański), "Revija za Sociologiju" 8 (1978) s. 6-74.

⁷⁰ Kolokwium odbyło się w Paderborn - 1978 r., Publikacja na ten temat zawiera 47 artykułów. Por. Wertwandel und gesellschaftlicher Wandel, ed. A. Klages, P. Kmieciak. Frankfurt/Main, Campus Verlag 1984.

⁷¹ W 1972 r. odbył się III Kongres Stowarzyszenia Socjologów w Afryce w Lorenzo Margues, por. Joubert jw. Wartościom poświęcony był światowy Kongres Socjologii w Toronto w 1974 r. Por. Transformation de l'environnement, des aspirations et des valeurs, ed. P. H. Chombart de Lauve i inni, Paris 1976. Siódmy Kongres Szwajcarskiego Towarzystwa Sociologicznego w Zurichu, por. R. Levy. Arbeit zwischen Wert und Unwert: Grundvellen des Kulturwandels oder publizistischen Sturm im Wasserglas, w: Societé industrielle. Fin d'une époque? Faits, analyses, perspectives, Congrès (7) de la Societé Suisse de Sociologie 1985, 17-19/10 Zurich. "Schwizerische Zeitschrift für Sociologie" 12 (1986) s. 25-48. Wartościami religijnymi zajęła się także XVI Międzynarodowa Konferencja Socjologii Religii - por. R. Campiche. Religion, valeurs et la vie quotidien. 16 Conference Internationale de Sociologie de Religion. Lausanne 1981.

⁷² Seminarium na temat wartości kulturowych Francji z 1979 r. por. Societé et culture de la France contemporaine /Contemporary French Culture and Society), ed. G. Santini. Albany: State University of New York 1981.

⁷³ Prace Komisji Badań Międzynarodowych Stowarzyszenia Socjologów, por. Innovative Processes in Social Change of Highly Industrialized Societes, "Revue Internationale de Sociologie" (Roma) 17 (1981) s. 22-111.

⁷⁴ Roczne spotkanie Amerykańskiego Towarzystwa Sociologicznego w San Francisco 25-29 sierpień 1975, por. Lafferty jw.

społeczeństwa. Wynikiem tych badań są liczne publikacje zawierające podsumowania danych pochodzących z wszystkich przebadanych krajów⁷⁵ oraz szczegółowe monografie dotyczące konkretnych państw⁷⁶. Zamiarem tego zespołu jest przeprowadzenie oryginalnych studiów, analizy i opisu systemów wartości panujących w Europie, stworzenie modelu badań nadążających za zmianami systemu wartości oraz dostarczenie wyników badań do dyspozycji osobom lub instytucjom odpowiedzialnym za politykę wychowawczą, społeczną i pastoralną. W latach pięćdziesiątych przeprowadzono badania powtórzone i rozszerzone na 26 krajów świata: Stany Zjednoczone, Kanada, Meksyk, Brazylia, Argentyna, Afryka, gdzie porównane mają być wartości rasy białej i czarnej oraz na szereg krajów pozostających pod wpływem kultury europejskiej. W badaniach tych zmieniono trzydzieści pytań w ankiecie, gdyż w poprzednich badaniach okazały się niefunkcjonalne. Główna hipoteza tych badań dotyczy wpływu kręgów historyczno-kulturowych jako zmiennej niezależnej. Po raz pierwszy zatem w badaniach ogólnosiwiatowych użyto tego samego kwestionariusza i tych samych założeń teoretyczno-metodologicznych. Badaniami tymi objęte są także kraje socjalistyczne, wśród nich i Polska⁷⁷.

W polskiej socjologii problematyka wartości zagościła bardzo wcześnie wraz z nazwiskiem F. Znanieckiego, który z Thomasem w Nocie metodologicznej do dzieła "The Polish Peasant in Europa and America"⁷⁸ podaje socjologiczne ujęcie wartości oraz wskazuje na potrzebę empirycznych badań wartości.

Teoretyczny i metodologiczny aspekt badania wartości omawia Ossowski⁷⁹, który wyróżnia wartości odczuwalne, związane z procesem emocjonalnym oraz wartości uznawane, związane z procesami poznawczymi. Lata siedemdziesiąte obfitują w szereg publikacji zawierających rozważania teoretyczne, na których oparto szereg badań empirycznych. Autorami lub redaktorami tych rozważań są: Jałowiecki⁸⁰, Misztal⁸¹, Koralewicz - Zębik⁸², Kloska⁸³, Marczuk⁸⁴, Lipiec⁸⁵. Cechą charakterystyczną tych ujęć jest próba pogodzenia pasji badawczej z wszechobowiązującą w socjalistycznej Polsce ideologią marksistowską.

Badania empiryczne wartości przeprowadzone są samodzielnie lub na kanwie innych tematów badawczych. W latach siedemdziesiątych prowadzili badania: na temat wartości pracy - A. Dobrowolska, A. Cieślak, S. Jałowiecki, K. Hirszl oraz zespół X. Gliszczyńskiej i W. Kwaśniewicza; na temat wykształcenia - zespół W. Wiśniewskiego; Lutyńska bada styl życia, Szefer i Timoszenko - jakość życia, Z. Sufin - wartości rodzicielskie⁸⁶. Problematyka wartości wystąpiła, i to szeroko, w badaniach ciągłości i zmiany wartości kulturowych S. Nowaka⁸⁷ oraz ciągłości i zmiany tradycji religijnej⁸⁸. System

⁷⁵ J. Stoetzel, *Le valeurs du temps present: une enquete*. Paris 1983. S. Harding, D. Philips, M. Fogarty, *Contrasting Values in Western Europa. Unity, Diversity, and Change*, McMillan Basingstoke 1986.

⁷⁶ F. A. Orizo, *Juventud Espaniola* 1984. Madrit 1985; J. Elzo, *Juventud vasca* 1986. Informe sociologico sobre comportamientos actitudes y valores de la juventud vasca actual. Victoria Gosteir 1986; A. Girard, J. Stoezel, *Les Français et les valeurs du temps present*, "Revue Française de Sociologie" 26 (1985) s. 3-31; J. Kerkhofs, *Les jeunes et les valeurs en Europe occidentale*. "Pro Mundi Vita: Dossiers" 4 (1984) s. 2-27; M. Fogarty, L. Ryan, J. Lee, *Irish Values and Attitudes*, The Irish Raport of the European Value Systems Study. Dublin 1984; R. Rezsóhazy, J. Kerkhofs, *L'Univers des Belges*, Louvain-la-Neuve 1984.

⁷⁷ Badania te miał podjąć w 1990 roku zespół: Jasińska, Koralewicz, Marody, Kania (wywiad z prof. J. Kerkhofsem).

⁷⁸ W. Thomas, F. Znaniecki, *Chłop polski w Europie i Ameryce*. Warszawa, t. 1-5. 1976.

⁷⁹ S. Ossowski, *Konflikty niewspółmiernych skal wartości*, w: *Dzieła t. 3. Z zagadnień psychologii społecznej*. Warszawa 1967.

⁸⁰ S. Jałowiecki, *Struktura systemu wartości. Studium różnicowań międzygeneracyjnych*. Warszawa 1978.

⁸¹ M. Misztal *Problematyka wartości w socjologii*, Warszawa 1980.

⁸² J. Koralewicz-Zębik, *System wartości a struktura społeczna*, Wrocław 1974.

⁸³ G. Kloska, *Pojęcia, teorie i badania wartości w naukach społecznych*, Warszawa 1982.

⁸⁴ S. Marczuk, *Badanie wartości w socjologii. Teoria i empiria*. Rzeszów 1988.

⁸⁵ *Człowiek i świat wartości*, red. J. Lipiec, Warszawa 1982.

⁸⁶ Por. J. Koralewicz-Zębik, *Niektóre przemiany systemu wartości, celów i orientacji życiowych społeczeństwa polskiego*, "Studia Socjologiczne" 14 (1974) nr 4 s. 175-190.

⁸⁷ *Ciągłość i zmiana tradycji kulturowej*, red. S. Nowak, Warszawa 1976.

⁸⁸ Por. K. Ryczan, *Tradycja religijna w środowisku miejskim*. "Chrześcijanin w świecie" 13 (1981) nr 1/97 s. 96-119.

wartości stał się przedmiotem badań empirycznych przy katedrach socjologii religii, socjologii kultury, socjologii rodziny, socjologii moralności na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim⁸⁹.

Badania wartości religijno-moralnych młodzieży w Polsce prowadził Instytut Badań Problemów Młodzieży w ramach tematu CPBP, 08. 18 dotyczących świadomości politycznej młodzieży i jej uwarunkowań. Narzędzie badawcze przygotowane zostało przez zespół KUL i ATK (Ks. Ks. W. Piwowarski, J. Mariański, W. Zdaniewicz). W oparciu o ankietę, w której wyszczególniono trzy rodzaje wartości: ostateczne, podstawowe i życia codziennego, przeprowadzono badania na próbie ogólnopolskiej młodzieży (780 uczniów szkół ponadpodstawowych i 350 studentów)⁹⁰. Ankieta ta służy jako narzędzie badawcze dla wielu prac magisterskich pisanych na seminarium socjologii religii. Dane uzyskane z tych badań nie będą mogły być porównywane z badaniami europejskimi w całej rozciągłości, a to z racji zmiany narzędzia badawczego, które nie przystawało w pełni do polskich realiów społeczno-kulturowych.

Problematyka badań wartości w Polsce pozostawia w dalszym ciągu uczucie niedosytu i budzi szereg pytań. Między innymi pytanie o system wartości katolików w Polsce. Jakie wartości dzielają polscy katolicy, jakie wartości stawiają na czele systemu wartości. Czy system wartości katolików ulega zmianom, czy są to zmiany znaczące, czy tylko akcydentalne i jakie czynniki warunkują te przemiany.

⁸⁹ Ks. L. Dyczewski prowadzi badania nad systemem wartości i więzią małżeńską w rodzinie. Por. System wartości w świadomości młodego pokolenia, "Roczniki Nauk Społecznych" 1980 s. 259-271. Ponadto rozpoczął badania na temat komponentu poznawczego wartości w zachowaniach i przedmiotach symbolicznych rytuałów religijnych (wigilia Bożego Narodzenia). Ks. Janusz Mariański kontynuuje badania nad sensem i celem życia. Ks. W. Piwowarski w ramach seminarium z katolickiej nauki społecznej prowadzi badania nad wartościami podstawowymi: por. M. Chojnowska, Podstawowe wartości w ruchu odnowy rolniczej, Lublin 1986 (mps BI KUL), A. Guzowska, Podstawowe wartości w ruchu odnowy robotniczej w świetle tygodnika "Solidarność", Lublin 1989 (mps. BI KUL). M. Gęgotek. Podstawowe wartości w świadomości młodzieży polskiej lat siedemdziesiątych w świetle badań socjologicznych w Polsce. Lublin 1986 (mps. BI KUL). Tematem badawczym na seminarium socjologii religii są wartości religijno-moralne młodzieży polskiej. Dotychczas zostały obronione rozprawy magisterskie T. Kruk, E. Kobierzyckiej-Rybak, Ks. A. Majewskiego, Ks. M. Grzanki.

⁹⁰ Por. W. Zdaniewicz, Wartości religijno-moralne młodzieży polskiej, w: Religijność polska w świetle badań socjologicznych, red. W. Piwowarski, W. Zdaniewicz, Warszawa 1990 s. 210-212. Wyniki tych badań są w opracowaniu.